

ВІДОЗВА

Союза Хліборобів України

до братів хліборобів і всього
українського громадянства

ВАРШАВА, 1921 РОКУ.

ВІДОЗВА.

Союза Хліборобів України

**до братів-хліборобів і всього українського
громадянства.**

Союз Хліборобів України ставить своєю метою під-
тримку культурного та економічного розвитку хлібороб-
ської класи, а також оборону її класових інтересів
в Українській Державі. Розуміючи, що добробут цілого
Українського народу, а разом з тим і добробут найбільш
численної і продуктивної хліборобської класи, нерозлучно
зв'язані з існуванням власної національної держави, Союз
Хліборобів України в сучасний мент ставить єдиним сво-
їм завданням збудування незалежної, суверенної великої
Української Держави — рівноправного члена в родині
других народів світа. •

Ріжні верстви українського суспільства, попавши
під вплив несприятливих політичних обставин, помалу втра-
тили національну свідомість і стали байдужими, або на-
віть ворожими до Української національної справи і на-
ціональної державности. Тільки класа хліборобів, що
з покоління в покоління була зв'язана з землею, яку вони
обробляли та обороняли, залишилась в своїй цілості
українською і суто державницькою. Тримаючись землі,
вона зберегла національні ідеали, традиції і готовність
жертвувати своїм майном та життям за державну спра-
ву. Через це основною класою, на яку має спиратись
дійсна Українська Державність, мусить бути класа хлібо-
робська, і будова Української Державности має почина-
тись з як найдоскональшої зорганізованості хлібороб-
ської класи.

На розвиток наших національних традицій, що збе-
реглись в хліборобській класі, Союз звертає найпильні-
шу увагу, бо, як показав досвід, старання наших інтелі-
гентсько-демократичних груп замінити в масах здоровий

національний інстинкт соціальними ідеалами мали дуже скороминучі наслідки. Маса йшла зразу за українськими соціалістичними та демократичними провідниками, а потім за тими, хто більше пообіцяє. В такий спосіб, коли обіцянками всяких користей вести за собою народ стало трудно, бо комуністи обіцяли багато більше, демократичні провідники нашого народу кинулись в другий бік. Повстали остільки ж фантастичні, як і наївні, спроби збудувати державу при допомозі закордонного капіталу, який мав-би, взявши цих інтеллігентів на службу, звільнити від ворога територію і зорганізувати державний апарат, а потім в нагороду одержати концесії з природних багатств України. Ці заходи про притягнення капіталу ще і тепер вживаються нашими демократичними та соціалістичними земляками, але дальше оголошення відповідних резолюцій, посилки делегацій та інструкцій представникам за кордоном вони, розуміється, не доходять. Про такі заміри можливо було-б серйозно розмовляти тільки тоді, коли б мали яку небудь ймовірність припущення, ніби світова економічна кон'юнктура складається так, що маса вільних капіталів за кордоном значно зростає, і трудність знайти їм примінення у себе вдома стає остільки великою, що ці капітали, шукаючи вигідного поміщення на чужих ринках, пішли б на таку з їх точки погляду непевну авантюру, як відбудова України. Сучасний стан світового господарства очевидно дуже далекий від такої вимірної нашими соціалістичними економістами картини. А з другого боку коли-б навіть склалася така Українська компанія на паях на візрець колишньої Ост-Індської для завоювання і будови Української Держави з метою економічної-експлуатації, і заходи ці мали поводження, то така держава була-б не тою, якої хоче Український нарід, а якої схотів би цей химеричний сіндкат, очевидно, анонімної національності, на який українська демократія покладає свої надії. Така Держава мала б стільки ж спільного з українськими національно-державними ідеалами, як Управа Ост-Індської компанії з індійським націоналізмом.

Не зважаючи на всю свою утопічність, такі плани шкоду національній справі все-ж таки приносять. Вони шкідливі тим, що деморалізують українських національ-

них робітників. присипляючи їх енергію та розбуджуючи в них надії і віру, в те, що держава може повстати, як наслідок якихсь біржових капіталістичних комбінацій, що одними тільки механічними заходами без всякої внутрішньої ідейної сили і традиції можуть бути зорганізовані держави взагалі, що така держава могла-б держатись од нападів зовні при допомозі найнятих багнетів, а внутрішньою спайкою була-б така культура, для розвитку якої довелось би заплатити наймитам з місцевих людей. Це все затуманює, як в провідниках, так і в масах гостроту національного чуття, притуплює ту свідомість, що тільки кровю та залізом нація зможе збудувати свою державу.

Національними багатствами України буде розпоряджатись той, хто їх фактично посядатиме, а для цього ще мало виносити резолюції та закликати інтернаціональних капіталістів; необхідна тверда воля та уміння зорганізуватися в силу збройну чи політичну і не спиняючись ні перед якими жертвами твердо йти до своєї мети з готовністю положити за свою ідею навіть життя, коли справа того буде вимагати. Тільки розвинуте в повній мірі почуття патріотизму разом з почуттям обов'язку до батьківщини і любові до ближнього можуть дати нації той ентузіазм і витворити в ній ті моральні сили, які необхідні для подолання всіх ворожих нам течій та обставин і сотворення своєї держави.

Ми бачимо до чого довели і якими жалкими виглядають всі стреімліня нашої демократії і виявити і розвинути національне почуття при допомозі таких аргументів, як матеріальні вигоди і при повнім нехтуваню правил моральности та почуття обов'язку. Для соціалістів ріжної масти і всяких демократів республіканців ріжниць між добром та злом, правом і насильством не існувало. До селянина-хлібороба, що складає головну масу нашої нації, підходили, як до створіння, яке крім справ черева ніяких інших питань не має. Українцем треба було бути тільки на те, щоб одержати дурно землю, платити менші податки і т. п. На розвиток вищих стремлінь в людині не зверталось уваги. Про обов'язок, про жертву дивно було навіть згадувати. Це були такі забобони, які могли тільки розсмішити якого небудь члена Центрального Комітету наших всемогучих партій, а не переконати його. Націо-

нальний ентузіазм, що проявили наші маси з початку революції, був направлений на розграбовання державного та ріжного роду буржуйського майна. Наслідки цього прийшли з неминуchoю послідовністю. Ріжні українські революціонери—провідники опинились загрозицею і там доживають всі завоювання революції, які вони попереводили завчасно в закррдонну валюту. В той час коли маси рядових культурних робітників-урядовців, старшин та козаків терплять страшну нужду по ріжних містах, і таборах на чужині, ці пани продовжують працювати для української справи. В Берліні засідає Комісія по „економічній одбудові“ України, складена з бувших міністрів і вижчих достойників. Де-кілька міністрів і Членів високих установ пишуть в Карлсбаді споміни. Решта ж убивається над долею України по кавярнях західних столиць.

На Україні-ж ограблення всякого, хто богатший, не тільки нікого не збогатило, а навпаки край економічно все більше і більше підупадав, поки не дійшов до повних злиднів. Разом з тим вияснилось, що брати де що бачиш і не платити податків можливо і не будучи українцем, бо те саме казали і московські соціалісти, то селянин рішив, що Україна йому „без надобности“ і не відчував ніякої потреби боронити свою демократичну державу. Коли прийшли большевики, то за урядом України пішли тільки окремі одиниці. В такий спосіб знову повстала для „боголюбивого“ руського народу можливість виконувати свою історичну місію на нашій землі, і він її виконує ще й тепер, руйнуючи села та міста, винищуючи населення та гамуючи в зародку всякі прояви національного чи взагалі культурного життя. Далі в цім напрямку нам йти нікуди і теряти вже нічого. Наша соціалістична демократія попала в закоулк, з якого не можливо знайти ніякого виходу. Пришов час шукати винних, і дивно: всі тут винні і москалі, і поляки, і неспріяючі обставини, і українські реакціонери гетьманці, що своїми інтригами розбивають єдність національного фронту. Невинними являються тільки провідники української демократії ріжні „носії суверенної влади народу“ мі-
нстри, отамани, члени всемогутніх Центральних Комітетів і т. д. Наскільки здеморалізувалися ці провідники

зі своїм прославленим матеріялістичним розумінням історії, на скільки притупилось почуття відповідальности видно хоч-би з того, що ні одно відомство, ні одна інституція не опублікували нігде свого звіту. Бюджет, який у всіх державах вільно знати і критикувати кожному в уряді Української Народної Республіки являється глибокою таємницею, в яку посвячені тільки жерці народньо-республіканської справи, а про розмір та стан процентових паперів золота і взагалі всякого майна, що проходило через українські установи, про українські фонди за кордоном і спосіб їх витрати не вільно знати нікому крім тих отаманів од війська, політики і дипломатії, на чиїх руках ці матеріяльні засоби знаходяться. Заслугує уваги не стільки сам цей факт скільки те, що серед української демократії не знайшлося а ні одного голосу який би вважав цей стан ненормальним. Навпаки, як тільки хто наважиться критично поставитись до діяльности цих „одірваних війною та революцією від праці на хліб насущний діячів, які всі сили направляють на боротьбу за владу і державну касу“, то він зараз обявляється ворогом Української Держави и нації.

Зараз, коли всякі призовані і непризовані провідники побачили, що територія втрачена, справа програна і виходу зі становища немає, вони несподівано пригадали, що на Україні крім демократії існують інші політичні сили. Запанував новий настрій, а власне стремління до консолідації всіх національних сил для боротьби з ворогами. На ту частину хліборобів України, яка не сходила з ґрунту Української Державности посипались обвинувачення що ніби вони, не йдучи на співпрацю з соціялістами, гальмують їхню будівничу роботу і т. д. Ці закиди роздаються все частище, і через це доводиться розглянути їх ближче.

Союз Хліборобів України вважає консолідацію всіх національних сил необхідною передумовою успіху нашої національної справи. але консолідація не може повстати во ім'я тих принципів, якими керуються сили згруповані в Українській Народній Республіці, бо коли залишити ці принципи і ці методи то наслідки праці будут ті самі, до яких вже привела Україну влада У. Н. Р.

По перше ніяка політична сила не має права, коли

вона дбає про добро нації, ставати спадкоємцем, тої деморалізації, яку витворив цей уряд. По друге ідеологія матеріяльного використання національного почуття своїх довірливих земляків не може бути основою об'єднання, а навпаки цею основою може бути тільки готовність до жертв во имя цього почуття, та во имя любви до свого народу і батьківщини. Пересічний український патріот з соціалістичного стану цього може і не зрозуміє, в н скаже що це гра словами безпросвітна маніловщина, але вже тепер маємо докази, що ці гасла наш нарід краще розуміє ніж запозичені у інтернаціонала і наскрзь просякнуті матеріалізмом вигуки, просто чи посередньо закликаючи до грабжу і неробства. Правда і наша соціалістична інтелігенція вже говорить далеко не те, що во на проповідувала в початках революції. Не будучи в стані зреалізувати всіх тих урочистих обіцянок, що вигукувались на кожному кроці і потернявши в наслідок цього довря мас і реальний ґрунт під ногами, партії примушені або перелицьовувати свої програми відповідно до нових настроїв українських мас або втратити всяке політичне значіння.

Очевидно тільки це і привело їх до усвідомлення собі необхідности працювати з такими ворогами народу як хлібороби. І хлібороби такої співпраці не одкинулиб, коли б з неї могла вийти хоч яка небудь користь для Української Нації. Розгляньмо ближче той актив який міг мати український народньо-республіканський центр. Такими плюсами могли-б бути:

а) Осягнені попередньою роботою політичні результати, б) Матеріальні засоби, в) Зорганізований апарат, г) Традиція.

а) Правда українська справа стоїть в наші часи на черзі дня світової політики. Україною цікавляться всі держави заінтересовані в тім, чи иншим способом розв'язання політичного проблему сходу Європи. Питання чи має здібности нарід, заселяючий великі простори в Східній Європі над Чорним Морем сам заснувати державу, оборонити її зовні і налагодити політичне, культурне та економічне життя, стоїть майже перед кожним європейським політиком. Тільки в тім і полягає так зване українське

питання в очах Європи, бо теоретичне право на самовизначення давно визнано, і за нього боротися нічого.

Коли факти переконають Європу що ми на це здатні, на нас будуть орієнтуватися і нас підтримувати, коли ні, то будуть, очевидно, спирати свою політику на інших силах. Та робота, яку вели наші провідники під маркою Народної Республіки показувала перед цілим світом, що Українці до розрішення поставлених перед ними задач не здатні. Одна тільки отаманія з самоволею всяких ватажків більшого і меншого розмаху, з повною безправністю населення і розкраданням казни могла підірвати довіру навіть ~~навіть~~ прихильних елементів, ~~навіть~~. До цього ще треба додати працю різних місій, комісій та делегацій за кордоном. Їхня діяльність йшла в різних напрямках. Одна частина ославила себе зловживаннями з дорученими їм матеріальними засобами, друга зайнялася взаємною боротьбою за фонди, які лишились по гетьманським уряді (в Америці наприклад, новопризначений Український посол подав на старого в суд, і справу, кому належать фонди посольства вирішував американський мировий судія). Третя ж частина, найбільш численна кинулась ознайомлюватись з різними завоюваннями європейської культури, як шантани, кабарети і т. д.

Були правда і додатні одиниці, що совістно виконували свій обов'язок перед народом і по м'рі сил працювали так, як того вимагала наша справа, але це були тільки одиниці, що потопали в загальнім морі легкомислія, нездатности й ліні. Загальну-ж картину давали представники першої від'ємної і на жаль подавляючої частини.

Наслідки цього ті, що про Україну має Європа цілком негативні вражіння та поняття. Політичних зв'язків не лишається ніяких, наші місії скрізь ізольовані і з ними ніхто абсолютно не рахується. До українських політичних робітників скрізь ставляться з багато більшою увагою, коли знають, що вони не належать до офіційної України. Отже солідаризуватись з нашими соціалістичними та демократичними колами, що до цього часу монополюють представлення України на зовні, це-б значило пошкодити справі затруднивши наперед свої завдання.

Довелось би багато працювати, що-б розвіяти, те недо-віря та загладити ті нетактовности, а часом просто дур-ниці що вже нароблені. Крім того це-б значило цере-брати на себе важкі політичні зобовязання і звязати со-бі свободу вчинк в тими заявами та деклараціями які наш Республіканський Центр робив перед ріжними Уря-дами Європи.

б) Другим позітивним наслідком попередньої роботи могли-б бути добуті цими групами засоби, бо як відомо, всяка державно-політична робота вимагає великих коштів, яких звичайно окремі люди скласти не можуть. Справа матеріяльних засобів має кольосальне значіння і достати їх представляє не аби яку трудність. Може-б наша де-мократія допомогла — в добуваню цих засобів, або може вона має свої? Всі знають, що по скиненню гетмансь-кого уряду в державі лишилась велика кількість ріжного майна, по скарбницях були гроші і ріжні коштовні папе-ри; крім того в Києві робилися реквізіції золота, з Дер-жавних Скарбниць України та по части з приватних сей-фів по Відділам Державного Банку були вивезені коштотов-ні папери і ті невеликі кількості срібної та золотої мо-нети, які там випадково знаходилися. Ходять глухі чутки, що ці засоби десь у когось є. Але, коли прийняти під увагу, що урядовцям Української Народньої Респіблікі за кілька місяців не плачено, можна з достовірністю твер-дити, що, навіть коли ці засоби є і коли-б ті отамани, що їх тримають, випустили їх з своїх рук, то навряд чи цього хватилоб заплатити борги Української Народньої Республіки. Але раз про всі ці засоби ховаються навть відомости, то дуже можливо що й засобів уже не мається.

Таким чином йти на співпрацю з нашими соціал стич-ними колами і оповістити себе продовжувателями їх спра-ви цеб значило перебрать на себе відповідальність за кимсь безконтрольно витрачені (це ще добре коли витра-чені) засоби, а також і за ті шкоди, які завдяки лихій відчотности навіть установити трудно. Смішно і гадати щоб під фірму Української Народньої Республіки хто-не-будь в Європі позичив гроші. Хто ознайомлений з сітуа-цією, той знає, що це абсолютно не можливо, бо ця фір-ма може тільки підірвати дозіря до всякого, хто з нею звязється.

Про різні засоби в натурі, як зброя, амуніція та інше рідного роду державне майно, що дістала Директорія після Гетьмана говорити нічого, бо воно вже давно розтягнуто, розгублено, одібрано большевиками і т. д. Отже з точки погляду грошових та матер'яльних засобів співробітництво з демократично-республіканським центром не може принести українській справі ніякої користі.

в) Найбільше наша республіканська демократія носить з твердженням, що вона має „випробуваний“ у довгій боротьбі державний апарат та армію. Цей апарат обіймає собою кілька тисяч людей, які весь час безперервно щось пишуть, або роблять вигляд, що урядують. Люди там безперечно мають патріотизм і найкращі бажання, хоч далеко не всі відповідають тим завданням, які вони на себе взяли. Дуже часто при призначеннях урядовців грали ролю їх переконання і партійність, ніж освіта, здібність та попередня підготовка. Такий громоздкий незграбний та надзвичайно великий апарат, скроєний ще по „добрим царським“ зразкам, і пристосований до губернь з різними присутствами і комісіями, а крім того удосконалений ще кількома новими міністерствами—продуктами революційної творчости, як преси, почти, здоровля, міністерства без портфелів, міг-би служити тільки гальмою при переході на Україну, бо всяка справа замісто скорого полагодження потопала-б в нетрах нашої канцелярщини.

Непридатність цього апарату, як цілості, до поставлених йому вимог бачать і самі сучасні керманичі нашої національної справи і однодушно стремлять до його скорочення, але на жаль апарат являється остільки працездатним, що він навіть скоротитися не може, і всі зусіля в цім напрямку за більш як пів року відколи армія перейшла Збруч вилилися в безсиле топтання на тому самому місці без всяких виглядів на успіх. Єдиним реальним наслідком цих змагань являється повстання нової Комісії по скороченню штатів. Очевидно, що навіть коли б сам демократичний центр зачинав якусь нову акцію на Україні, він мусів би почати зі сформування невеликого, але гнучкого нового апарату з яких небудь 120—160 осіб, що був би вільний од всього того баласту, який кругом нього обвис, звязуючи всяку свободу рухів. Через це дуже див-

ним з'являється старачя офіційної та напівофіційної преси виставити цей апарат як якийсь великий здобуток, який не всякий може мати. Лишається армія, і вона уявляє з себе дійсно дуже великий чинник, який безперечно могтиме одіграти найголовнішу роль в будові Української Держави. Але звязувати армію з демократичним центром У. Н. Р. була б велика натяжка, бо вивести армію з того оплаканого стану, в якому вона знаходиться, добути зброю і т. д. од керівників У. Н. Р. цілковито не залежить. Зв'язок центра У. Н. Р. з армією носить тільки моральний характер. Офіційне керівництво твердить, що вся армія стоїть за центр. У. Н. Р. Доводиться ще раз підкреслити, дуже низьку придатність керівників до їхніх завдань, коли вони не можуть навіть зорієнтуватись у настроях власного війська і обманюють себе різними надіями.

Ближчі об'єктивні спостереження над старшинством і козацтвом в таборах ясно дають зрозуміти, що в'їсько стоїть не за того чи іншого отамана, а за Українську Державність, і всяка солідна та доцільна праця в напрямку збудування України на засадах, на яких збудовані всі держави світа, найшла-б в армії саму горячу підтримку. Для людей, не засліплених самообманом та силою різних революційних фраз, ясно, що подавляюча більшість як старшинства так і козацтва, коли б їм дали вибір, скоріше пішла-б у дійсну армію з доброю відповідаючою всім вимогам сучасної військової справи організацією, а не в отаманські загони різних назв, що в минулій боротьбі доказали свою повну слабкість перед ворогом. Не є виключено, правда, що в армії можуть знайтися і такі одиниці, які вважали-б ідеальними дотеперішні способи боротьби та військової організації з нахилами до реквізицій, а часом і грабунків, але-ж ясно, що в справжній армії таким елементам місця немає, і найбільша користь буде для України, коли такі елементи лишаться поза армією.

Отже для всякої політичної сили, яка-б стреміла до сформування війська, необхідного для будови держави, немає ніякої потреби перебирати на себе все наслідство Української Народньої Республіки. Не викликає жадного сумніву, що окремі люди з урядового апарату, і то в по-

давляючій більшості будуть не тільки потрібними, а навіть необхідними в будучій державній роботі, але, оскільки повстала б державна праця, то творчі одиниці і самі-б побачили де їх справжнє місце і туди-б приклали свої зусилля.

г) В боротьбі за всяку ідею, особливо коли ця боротьба тягнеться через цілий ряд поколінь, колосальне значіння має традиція. Традиція, — це той величезний запас досвіду і спостережень, який виробили попередні покоління, чи навіть безпосередньо попередні борці, який вони передали своїм наступникам в формі певних ідеалів, методів боротьби, чи навіть способів оцінки певних явищ і відношення до них. В цій традиції наступники черпають моральну силу для дальшої боротьби і, придивляючись до змагань і здобутків своїх попередників, можуть собі ясніше усвідомити стан річей, ліпше зорієнтуватись в ситуації, а також можуть не повторити тих помилок, що зробили ці попередники. Цю моральну силу нащадків збільшує їх свідомість духовного родства з великими їхніми попередними однодумцями. Союз Хліборобів України дуже дорожить цим важливим фактором у боротьбі за розцвіт своєї батьківщини і, з цієї точки погляду, дуже уважно ставиться також і до нашого демократичного центру. Але що може дати нам центр в цім відношенню? Росписавшись, не тільки словом, але і ділом, під вчинками своїх духовних братів Гонти, Залізняка, Сірка. Трясила, ріжних Палів та других менш відомих отаманів, що, як протест, вирізували тисячами представників інших класів та національностей, наш центр ще до того постарався обґрунтувати їх новими аргументами із області розвитку світового капіталізму та, нерозлучно з ним звязаного, світового робітничого руху. Таким чином наша поза-класова інтеллігенція, захвативши в свої руки стерно українського національного корабля, енергично стала шукати собі предків з одного боку між представниками і головними діячами наших історичних руїн, які топили Україну в морях крові і не давали нічого нового замість того, що вони руйнують, а з другого боку — між борцями за ідеї світового соціалізму. Ми не хочемо заперечувати значіння всіх вище перелічених отаманів, позаяк їх робота мала також і де-які додатні наслідки.

Для того, щоб збудувати нове треба розруйнувати старе. Цілий процес життя полягає в комбінації двох антітез сполуки—розкладу, будови—руїни, синтезу—аналізу. Новий організм, чи всяка нова комбінація, повстає як розклад старих організмів, старих комбінацій. Але одна річ руйнувати во ім'я будови і постільки, поскільки це для будови потрібно, а друга—руйнувати для самого процесу руїни. Союз Хліборобів України далеко не воодушевляється вчинками Гонт, Залізників, Паліїв та сучасних їхніх нащадків з табору нашої соціалістичної демократії і бачить в їх діяльності дуже мало користи для справи Української Державности.

Ідеологія руїни оскільки у вчинках різних отаманів можна вбачати ідейність, не може поділятися хліборобським населенням України, яке прагне спокою і творчої праці. Поділяючи ці стремління народу і страючись їх закріпити та розвинути, Союз Хліборобів України вважає ідейно спорідненими собі стремління великих Гетьманів Сагайдачного, Хмельницького, Виговського, та Мазепи, які ставили своєю метою не нищення всього їстнующого, а навпаки, створювали нові вартости, як матеріяльного, так і політичного характеру, навіть в процесі боротьби.

Другим гаслом, під яким проходила боротьба за Українську Державність, являється соціалізм. Правда, тепер наші соціалістичні провідники, констатувавши в масах відсутність прихильності до соціалізму і не можучи дати ради з проявами здорового національного почуття, поволи стають сами напівсоціалістами, або і цілком одхрещують від цього слова, яке в початках революції причепили до своїх назв майже всі українські партії. Все більше і більше стає помітним стремління, яке виявляють всі, соціалістичні партії, за винятком есдеків та есерів, злитися в одну партію з метою оборони класових інтересів, дрібних хліборобів. Але тепер вже пізно, через те, що все зло, яке міг зробити соціалізм, як практична політика на Україні, він вже зробив. Дух руїни, зародки якого властиві кожній психіці, проявляється тим більше, чим нижче культурно стоїть індивід, чи колектив. Приклад цього бачимо в Німеччині, де не тільки соціалізм, а навіть баварський большевизм не оставили тих слідів, що на Україні. Цей дух напевне не проявив би себе з такою

тилою і у нас, якби соціалістична ідеологія наших провідників не дала йому виправдання, стараючись по мірі сил підвести під нього моральні підвалини.

Союз Хліборобів дуже далекий від думки повернути колесо світового розвитку в інший бік. Він цілком розуміє і виправдує змагання робітничої класи в її боротьбі за перетворення суспільно—економічного устрою і визнає, що цим змаганням належить будучина. Але дуже комічним, крім того на жаль і дуже шкідливим виглядає соціалізм, як практична політика нинішнього дня на Україні, де пролетаріат не складає і 5% населення, а капіталістичне виробництво ледве стає на ноги. Очевидно, що пройде не одно десятиліття, а може і століття, поки на Україні повстане могутня капіталістична класа, і поки повстане та класово усвідомиться і витворить свою традицію пролетаріат. Зараз же вмоляти наших дрібних хліборобів, що вони пролетарі і нахилати їх до боротьби з буржуазією, якої ще майже не існує, во ім'я всяких соціалізацій, є тільки безплідна трата часу, яка крім шкоди нічого для Української державної справи не може принести.

Туган-Барановський писав, що на Україні, як і в Росії, капіталізм одігував, до цього часу, тільки благодійну роль. На заході велика фабрика повставала тільки на розвалинах дрібних підприємств, які не могли витримати конкуренції. Ці дрібні підприємства до того часу обслуговували ціле суспільне господарство, вони витворили свою середньовічну цехово-мійську культуру. Загорожені в своїм існуванню ці дрібні підприємства ставили все на карту, щоб оборонити свої позиції. Таким чином процес капіталізації господарства одбувався з великими труднощами, кожна нова фабрика і нова машина викидала на вулицю десятки і сотні дрібних витворців. На Україні ж цей процес іде цілком инакше: всяка нова фабрика на Україні дає заробіток десяткам і сотням робітників, які не мали змоги використати своєї своєї робучої сили в хліборобстві. Позаяк великі підприємства, вкраплені в товщу напів натуральних господарств, то робітник не стоїть в такій залежності від капіталіста, як типовий пролетарій, бо він ще не порвав звязку з землею і завжди може вернутися до неї. Підприємства ж звязані з хліборобською продукцією, як цукроварні, гуральні і т. д., ма-

ють до цього часу тільки благодійний вплив на добробут населення, бо вони дають можливість населенню вигідно зреалізувати надвишки своєї робучої сили, що не могли знайти приміненя у власнім господарстві, і разом з тим розвивають продукційні сили країни. Який напрямок матиме капіталістичний розвиток України в будучині, Союз Хліборобів України не береться вияснити, але до цього часу вплив його був тільки благодійним для всього населення, і всі декламації нашої позакласово-інтелігентської демократії, перекладені з чужих мов і відповідаючи більше чужим, ніж нашим, обставинам не мають до України ніякого відношення. Стремління ж перенести Україну з напівнатурального господарства прямо в соціалістичний рай, очевидно, не можуть бути серйозно трактовані.

Між українцями знаходить певне співчуття та ідея, що світовий пролетаріят, скинувши об'єднаними силами панування буржуазії, і аграріїв, дасть поневоленим націям повну свободу, економічного, національного і культурного розвитку. В зв'язку з цим великі надії покладалися і покладаються на соціалістичний інтернаціонал. Спори про те, що ліпше, чи йти разом зі своєю національною буржуазією проти чужого національного імперіалізму, чи разом з працюючими других країн йти проти власної буржуазії, тягнуться ще й тепер, і розгляд їх зайняв би багато місця. Але придивімося до практики робітничого інтернаціоналу. Перший інтернаціонал існував тільки підчас миру, а з перших же днів світової війни і французькі і німецькі члени інтернаціоналу так само, як і представники других націй, пішли разом зі своїми урядами обороняти свої країни, і інтернаціонал розлізся по всіх рубцях. Другий інтернаціонал, що заклався вже під час війни на з'їзді в Цімервальді, існував і існує тільки на папері, і жадного впливу ні на хід подій, ні на поведіння робітничих партій не має. Що ж торкається третього, так званого, комуністичного інтернаціоналу, що заклався в Москві і під прапором якого Московщина руйнує Україну, то він нам дуже вже добре відомий, щоб про нього говорити, як про силу, яка б визволила Україну.. Для молодшої нації всякий інтернаціоналізм дуже небезпечний, бо в ньому стремить витравити всяке національне почуття, з ослабленням якого та нація, що не встигла роз-

винути своєї культури, неодмінно попадають в залежність од націй більш кильтурних.

Очевидно, що ні гайдамацько-руїницька, ні соціалістична ідеологія, якою керувався до цього часу наш демократичний центр, будові Української Держави, та розвиткові української культури і господарства, сприяти не може і Союз Хліборобів України не тільки її не поділяє, а навпаки, всіма силами з нею бореться.

Таким чином, звівши все до купи, приходиться констатувати, що наш демократичний центр не має після себе ні в його політично-міжнародній праці, ні в матеріяльних засобах, ні в зорганізованім апараті, ні, нарешті в ідеології та традиції, нічого такого, що б внесло щось позитивного в роботу тих політичних сил, що працюють і мають працювати для будови Української Держави. Правда, в трьохлітній боротьбі за державність демократичний центр міг витворити свою традицію, міг сам стати взірцем для слідувачих поколінь, але такі його принципи, як змішування державного майна з приватним, крайній егоїзм та матеріалізм, легковаження науки та виховання, здеморалізованість у всіх проявах життя; або вчинки, як реквізиції, порушення особистих прав громадян, навряд чи зможуть кого воодушевити і служити взірцем. Так само і в війську. Чи можливо підняти дух і храбрість козака, роз'ясняючи йому, що він бореться під прапором теї армії, яка не отримала а ні одної перемоги над ворожим військом, а навпаки все втратила в боротьбі.

Але одкидаючи співпрацю з народно-республіканським центром, як дуже незручною комбінацією політичних сил, що має за собою більш мінусів, ніж плюсів, Союз Хліборобів України не може, розуміється, одкинути співпрацю з українськими національними силами взагалі. Першою і головною передумовою всякої координації сил мусить бути тверде установлення теї мети, до якої ці сили стремлять, бо коли одні хочуть держави, другі соціалізації а треті тільки триматись влади за всяку ціну, і кождий для здійснення свого стремління буде давати в жертву, або поборювати стремління інших течій, то очевидно, що ґрунту для співпраці немає.

Основною точкою, яка могла б згрупувати і з'єднати максимум сил для національної справи, являється Укра-

інська Держава, заснована на взаємнім порозумінню всіх класових угруповань. Всі групи, що на цім ґрунті зійшлися б до співпраці, мусять інтереси державности ставити вище інтересів групи. Всякі стремління до того, щоб Україна або стала соціалістичною державою, або щоб не було ніякої України, мусять бути заплямлені як протинаціональна робота, а ті, що їх проявляють, хоч би вони були навіть одставними прем'єр-міністрами трактовані, як національні вороги.

Співпраця з тими чинниками, що згруповані в У.Н.Р. мала б вигляд на успіх, а через це і була б бажаною, колиб ці сили ясно усвідомили собі, що ними до цього часу робилось не те, що треба, і не так, як треба; що політичний багаж, який має У. Н. Р. (методи діяльності, ідеологія, законодавство, зобов'язання і т. д.) являється не позитивною, а негативною величиною, яка замість полегшення ускладнить справу будови держави. Гра в партії мусить бути остаточно залишена, а політична організація має провадитись на підставі спільности економічних інтересів, а не політичних чи особистих симпатій.

*

*

*

Поставивши метою своєї діяльності добробут хліборобського в своїй масі Українського народу, і ясно розуміючи, що цей добробут не можливо собі уявити без Української Держави, Союз Хліборобів України стоїть на тім переконанню, що всі питання внутрішньої і закордонної політики, як державний устрій, спосіб розрішення аграрної справи, робітнича справа, напрямок заграничної політики і т. д. мусять бути розв'язані в той спосіб, який би вів до скріплення Української Держави і до консолідації Української Нації.

Союз Хліборобів України вважає, що Українська Держава може бути міцною тільки тоді, коли вона буде зорганізована, як дідовина монархія-гетьманство. Той факт, що великі народи зорганізувалися в держави при монархічному устрою, і, тільки виробивши глибоке національне почуття, частково переходять до республіканського ладу, неможливо розглядати, як який небудь випадок в історії. Форма державного устрою залежить від ступіня культурности нації, від ступіня її національної са-

мосвідомості і навіть від ступіня продуктивності праці та економічного розвитку країни. В залежності од цих явищ можливо сказати, що ліпше для народу — Республіка чи Монархія. Дуже багато шкоди принесе республіканська форма правління народові, який налічує в собі більш як 80% неграмотних, народові, який заледве встиг вийти зі стадії натурального господарства і який, замісто виробленої національної культури, має тільки її підвалини, а замісто національної гордості і самосвідомості має стихійні прояви національного чуття. Не треба бути великим пророком, щоб сказати, що така держава напевне не встоїть і підпаде якійсь сусідній державі, збудований більш розвинутою нацією, або буде поділена між міцнішими сусідами, або, ще гірше стане об'єктом для всяких економічних впливів і жертвою анонімної національності, що має до розпорядимости одну з найбільших, в сучасний мент, сил — капітал, бо класова експлоатація являється невинною забавкою в порівнянню з експлоатацією колоніальною, себ-то з експлоатацією нації в цілому. Стоїть тільки придивитись, як проходило політичне життя в Українській Республіці. Інтеллігенція розбилася на кілька пожираючих одна другу партій, і кожда партія, дорвавшись до державних грошей, горячково починала зміцнювати свої позиції. Державні гроші йшли на субсидії різним центральним комітетам, на партійну літературу, агітацію. Здеморалізована преса виставляла партійних діячів, як національних героїв, А народ, цілком по своєму, реагував на цю горячку. Де розпалювались нижчі інстинкти мас і говорилося — бери, були такі, що брали. Коли доходило до яких виборів, кождий, незалежно, до якої верстви людности він належав, давав голос за того, за кого більш агітувалось, але про партії народ в масі не мав ніякого поняття і до закликів обороняти завоювання революції і свою соціалістичну республіку, ставився цілком байдуже. Наслідки прийшли такі, до яких неминуче приводили попередні причини. Республіка Центральної Ради і Республіка Директорії, не змогли оказати найменшого опору ворогові, і обидві вони повалились, не встигши навіть показати народові всіх принад цієї благословенної форми правління.

При збереженню цієї форми державного устрою, го-

лоса і надалі будуть подаватись за того, за кого буде ліпша агітація, на котру, як відомо, потрібні тільки гроші. Ми вже знаємо, як вибирались більшість правобережних, а після Мазепи і лівобережних Гетьманів, та всякі отамани, що проти цих Гетьманів виступали. Можливо навіть, більш менш докладно, встановити, скільки який Гетьман обходився Польській, Турецькій чи Московській казні. Замість дожиттєвого гетьмана президентом, очевидно, дуже мало змінить картину. Цілком картина зміниться, коли Гетьман здійснюватиме свою владу тільки по праву, яке йому од народження належить, яке йому ніхто не давав, і за яке він ніяких вигід ні партіям, ні чужим урядам не обцяв.

Для того щоб форма державного устрою зміцнювала, а не ослаблювала державу, треба примінатись до зазначених в народі державно-правних інстинктів і їх розвивати, а не накидати йому світогляд, вироблений щастливішими народами, що вже давно перейшли той ступінь культури, і стан економічного розвитку, який ми тепер переживаємо. Що цей інстинкт не республіканський, могли переконатись і наші республіканці, чуючи з уст селян такі вирази, як: „Не буде ладу, коли нема хазяїна в хаті“, або: „Оце позичив цареві гроші на воєнний зайом, а тепер царя вбили, і пропали, мабуть, мої гроші“. Такі фрази говорилися ще з початку революції, а тепер, не зважаючи на большевизм, монархічний нструї в народі ще більш викристалізувався.

Придивляючись до того, в яким напрямку йде розвиток людства, ми спостерігаємо, що всі великі нації сучасної Європи сконструювалися у держави при монархизмі, розвинули при цій формі правління свою культуру і національну свідомість, і потім переходили до других форм устрою, як республіканство, або комбінація республіканства з монархізмом — конституційна монархія. Безперечно, що раз українському народові удасться заснувати свою державу і утворити націю, то він цього досягне тільки поступовим проходженням тих стадій, які пережили другі народи. Культурний стан України подібний до того, в якому Франція знаходилась у XVIII, а Німеччина у початках XIX віку, і сам собою накидає українському народу монархічний устрій. Цей устрій прийде, чи

хотять його наші республіканці, чи ні. Коли ми самі не будемо стреміти до заведення цієї форми, то заведуть її нам інші нації, опираючись на наш народ, бо в очах нашого народу при сучаснім стані його розвитку живим втіленням національної ідеї і національної суверенності являється тільки свій окремий монарх. Ці нації потім знайдуть можливість помиритись за наш кошт між собою і одбудувати економічними силами нашої батьківщини своє розруйноване господарство.

Але інтелігенція і мійська буржуазія бачучи перед собою останню стадію розвитку більш зрілих націй, і будучи найменш звязаною з нашим минулим, стремить до перенесення на наш ґрунт останнього слова європейської культури, маючи переконання, що це можна зробити при допомозі пари декретів. Тут повстають республіканські настрої, які, по мірі зросту мійського населення, *) будуть безперечно збільшуватись. Державний устрій мусить дати змогу цим настроям розвиватись в лояльних формах, а не шляхом підпольної боротьби, яка б ослаблювала державу. Разом з тим і населення мусить виховуватись до нових форм державного ладу, які згодом неминуче мусять прийти. Все це схиляє С. Х. У. до твердого переконання, що тільки дідичне гетьманство з усталеною конституцією утворить можливості найбільшого розвитку Української Держави і Української національної культури.

Основною підпорою всякої державности являється фізична сила нації, зорганізована у військо. Досвід історичної боротьби за Українську Державність показує, що тільки армія, зформована на підставах суворої дисципліни, аполітична, і з високо розвинутим почуттям патріотизму, може оправдати положені на неї задачі і протистояти замахам других народів на нашу політичну та економічну незалежність. Керівники армії, яким довіряється безпосередньо життя такої скільки людей а посередню — і доля цілої нації, мусять, до самої найменшої дрібниці, відповідати всім положенням на них завданням. Вони мусять бути що найменше без-

*) В наші часи на Україні скількисть не мійського населення не досягає і 10%, при чому і більшість наших міст скоріше нагадує великі села, ніж міста в західно-європейським розумінню

доганнями з морального боку, мусять мати відповідну освіту і службову підготовку. Тільки тоді вони матимуть, серед своїх підвладних відповідний авторитет і довір'я, а це належить до найголовніших передумов успіху. Ідейністю, духом патріотизму та почуттям обов'язку, мусить бути пересякнута свідомість всіх вояків, од найвищого до найнижчого, бо тільки такі одзнаки роблять різницю між армією і бандою озброєних людей. Віддача ж проведуту над армією ріжним отаманам, випадковим людям, що не мають не тільки спеціальної військової, а часом навіть загальної освіти, мусить розглядатися, як велика небезпека для справи національної державности, бо така армія, будучи протиставлена ворожій, добре кермованій армії, неодмінно буде програвати справу, як це ми бачили у себе до цього часу. Свідомість того, що армія може бути розбита, єсть вже початок розкладу. Така армія, що була розбита в попередніх бійках, має переконання, що і в будучині вона буде розбита, і шукає всяких виправдань своєї слабости, нічого не варта.

В нації мусить бути повага до армії, гордість армією, армія мусить мати авторитет, якого не вільно нікому порушувати. На розвиток почуття самогідности и чести у старшини і козака, мусить бути звернена найпильніша увага. Кождий козак и старшина мусить твердо знати, які вчинки дозволяє йому робити його козацька гідність, а які — ні.

Всі ці вимоги, ставлені до армії, мають нематеріальний характер і очевидно, що всякий товариш есдек, чи есер, вбачатиме тут романтизм, маніловщину, ідеалізацію, але ми бачили, чого варті були ріжні отаманські загони, формовані в часи Центральної Ради та Директорії ріжними, випробуваними в соціалізмі, отаманами, багато з яких ще й тепер ослаблюють армію своїми впливами. Щоб переконатись, чи мають всі буржуазно романтичні забобони одклик в народі, слід придивитись, що зробить на селянські навіть збори більш вражіння: десять найліпше заучених промов разом, про світову революцію та буржуазне кровопийство, чи батальон козаків, проведений перед цими самими зборами під звуки національної псні. Що ж торкається самої військової техніки, то вона скрізь одна і, очевидно, що всі члени української

нації мусять скрізь, де і од кого це залежить, дбати, щоб ця техніка як можна більш наближалась до рівня, який існує в арміях європейських культурних держав.

Крім зовнішньої оборони, мусить ще існувати внутрішня охорона. При всяких переходах влади і суспільних переворотах, повстає велика скількість всякого протисоціального елементу. Безперечно, що і тепер повстануть окремі особи, або й групи, яким довготриваючий політичний заколот одіб'є всяку охоту до творчої спокійної праці і розів'є стремління жити з грабунку. Ними, по поверненню права і порядку, будуть повні всі ліси і балки. Особисте безпеченство буде дуже сильно загрожене, буде загальмований також і скорий перехід до спокійного життя і творчої праці. Досвід історії учить нас, що ці елементи були дуже на руку урядам сусідних держав, і вони їх підтримували морально й матеріально. Моральна підтримка полягала в тому, що їх визнавали за борців проти угнітаючої козацької старшини, а матеріальною являлась зброя. Особливу зручність проявив Московський уряд, який робив це з цілью зашкодити консолідації Української Держави, а разом з тим використовував це в переговорах з Гетьманами, виставляючи, як головний аргумент для введення на Україну своїх гарнізонів. Ці гарнізони потім заводили в десять раз гіршу панщину, ніж козацька старшина.

Суспільна природа різних будучих гайдамаків, дейнеків, опришків і т. д. мусить бути завчасно вияснена, і до боротьби з ними покликане все населення. Працююча і державно думаюча частина українського громадянства мусить бути зорганізована в територіальні відділи вільного козацтва. Через ці організації має проводитись в маси освіта, культура, патріотизм. Взагалі все, що в селі є ліпшого, муситиме туди належати.

* * *

Суспільні перевороти і звязане з ними росповсюдження в масах різних гасел, які часом цілковито розходились з вимогами моральности, повна байдужість соціалістичних і республіканських діячів до всього, що є в душі людини, вижчого, шляхетного, їхнє схиляння перед матеріалізмом та егоїзмом, значно розшатали в масах релі-

гійне почуття, а це привело до збільшення загальної деморалізації в суспільнім, родиннім і політичнім життю. Злодійство в верхах, а бандитизм і грабіжництво в низах, явища того самого порядку. Таке панування матеріалізму в його гірших проявах має не тільки сучасні, але й багато глибші причини. Найголовнішою з них являється те підначальне становище, в яке попала Українська Церква під час об'єднання з Московською. Московський централізм проявився і в церковних справах. Традиції української церкви з її незалежністю від світської влади, виборністю духовенства і т. д. були знищені. Українська Церква, як самостійна одиниця, була помало скасована і справи її, так, як і церкви московської, попали під вплив московського вижчого урядовця Обер-Прокурора Святійшого Синоду. Дальшою політикою церква була приведена на становище органа держави, а духовенство почало провадити державну політику на ряду з урядовцями різних інших відомств. Все це породило недовіря до духовенства, підірвало звязок його з вірними і вирвало населення з під впливів церкви. Завдяки тому і гасла матеріалізму та егоїзму мали такий вплив в масах, а духовенство не могло протистояти цим впливам, стоячи досить далеко од населення, яке привикло дивитись на духовенство, як на органи адміністративної влади.

Запобігти цьому явищу може відповлення Української Православної Церкви, вільної від державного впливу, і зі збереженням її місцевих особливостей і традицій, вироблених за часи до з'єднання з Московщиною. Деталі церковного устрою, так само, як і відношення Української Церкви до других церков, має установити Всеукраїнський Церковний Собор, скликаний по заснованню Української Держави.

Всяким иншим релігіям і віроученням має бути дана повна свобода, організації і розвитку.

* * *

Так само і при організації внутрішнього управління держави, треба мати на увазі, щоб спосіб цієї організації не одбився некористно на розвитку творчих сил суспільства і не ослабив держави. Безоглядна централізація, що її провадив царський уряд, а всі без винятку українські

уряди несвідомо, по інерції продовжували, мусить бути залишена.

Союз Хліборобів України надає колосальне значіння справі, відповідаючого всім вимогам, поділу, України на адміністративні одиниці. Губернії мусять бути скасовані, позаяк їх територіяльна розлеглість і об'єднання теренів з відмінною господарчою структурою, а також і великі розміри, значно утруднювали можливість доцільного управління.

Нова адміністративна одиниця мусить об'єднувати райони, що самі в собі мають певне внутрішнє економічне і культурне тяготіння, мусить бути значно меншою, ніж губернія, але з другого боку остільки великою, щоб бюджет такої одиниці не виключав можливості як найширшого розвитку місцевих творчих сил. Наприклад, бюджет місцевої адміністративної одиниці мусить давати змогу уряду цієї одиниці субсидувати відкриття власної вищої школи, або будову невеликої залізниці місцевого значіння, як це ми бачимо в Європі. Така одиниця має об'єднувати коло півтора мільона населення, значить займати простори коло 25,000 квадратних кілометрів, себ-то 4—5 пересічних дотеперішних повітів. Повіти мусять не перевищувати простором дореволюційних поліційних станів, щоб не виникало необхідности, навіть у повіті, заводити органи влади двох ступнів. На заході адміністративне управління, в переважній більшості, складається так: центральний уряд — місцевий земський — повітовий і — громадський. Мусимо скористуватись, з досвіду старіших націй і не заводити у себе зайвих інстанцій, як волость, або поліційний стан з приставом та земським начальником.

При організації влади другого ступня „землі“ (Land, département) треба уникати централізації, себ-то компетенція розрішення всяких справ місцевого значіння, не зв'язаних з інтересами держави в цілому, мусить належати місцевим земським (од слова — земля, а не земство) урядам. Для розрішення справ загально-державного значіння, мусить істнувати Рада Земель, зложена з представників окремих земель і великих міст, маючих самоуправу другого ступня.

Союз Хліборобів України стремить до міцної органі-

зації Української Держави на підставах непорушної правності. Авторитету права мусять підлягати вчинки всіх представників державної влади. Інтереси партійні, станові, чи які б то не було інші, не можуть мати найменшого доступу, не то що впливу на державні чинники. Нетикальність особи, мешкання, мусить бути гарантована. Свобода зборів, агітації, преси і т. д. має бути точно сформульована відповідними законами, які б однаково обов'язували, як владу в її поступованню, так і громадянство. Союз Хліборобів України вважає особливо необхідним все це підкреслити, бо всі дотеперішні революційні Українські уряди розрішали ці питання способами „адміністративного усмотренія“ і проявляли не тільки вузьку партійність, перетворюючи державу в орган партій, а порушали самі елементарні права громадянина, особливо коли ці громадяне були іншої партії, чи світогляду. Наприклад арешти без оддачі під суд, труси, реквізиції, або відмовлення державного захисту уродженим і вирослим на Україні громадянам тільки через те, що вони належать до неурядових партій та течій, траплялися на кождім кроку. Все це мусить бути остаточно залишено в правовій Українській Державі, бо воно підриває її авторитет і цим дуже шкодить, даючи моральне виправдання всяким стремлінням шукати оборони своїх інтересів по за границями держави.

* • *

Так само і земельна справа на Україні мусить бути розрішена в інтересах зміцнення Української Державности та розвитку національної культури. Тільки той спосіб її розрішення, при яким досягло б як найбільшого розвитку продуктивне сільське господарство, служитиме основою нашої економічної, а через це й політичної сили та незалежності. Підставою для розрішення земельної справи мусять бути не вимріяні нашими одірваними од життя інтеллігентами ідеали, а явища суспільно-економічної дійности, бо штучна земельна реформа, припасована до якого-небудь партійного програму, не тільки не перейде в життя, а навпаки, принесе цілий ряд ускладнень політичного та економічного характеру, і ослабить державу, вмісто того, щоби її зміцнити.

В земельній справі Союз Хліборобів України стоїть тільки на точці погляду інтересів держави. Закликаючи всі класи до жертв, класа хліборобська, розуміється, так само готова на жертви, і ці жертви мусять бути зроблені во ім'я добра та користи нації в цілому, а не на користь якоїсь іншої упривілейованої класи чи суспільної верстви. Держава мусить бути справою всіх клас і суспільних верстов, а не засобом одних робити насильства над другими.

Спосіб механічного розрішення аграрної реформи, шляхом поділу скількох десятин на скількисть голов, чи господарств, бажаючих ту землю мати, мусить бути рішуче одкинтий. При таких стані річей Україна б перетворилась в копію Китаю, де кождий селянин, обмеживши свої потреби до круга річей йому необхідних, так вів би господарство, щоб йому хватило на утримання родини, і на ті невеликі потреби в продуктах чужих господарств — сірники, одежа, цукор і т. д., — без яких він не зможе обійтись. Але ж держава і нація ставить до земельної справи не тільки ту вимогу, щоб дістала змогу ліпше прохарчуватись одна частина її громадян. Нація мусить розвиватись, а держава кріпнути. Через це з земельною справою мусять бути зв'язані інші вимоги, напр. збільшення експортної міці країни, щоб було чим оплатити ввезені машини і взагалі продукти виробництва чужих країн; зміцнення української валюти, зв'язане з підняттям податкової здатності населення і т. д.

Розвиток сільського господарства на Україні йде в таких напрямках. По перше, менш придатний до економічної боротьби при землі, дрібно-хліборобський елемент теряє свою землю і пролетаризується. Соціалістичні реформатори поставили собі метою за всяку ціну удержати цих людей при землі, а не створювати, відповодною економічною політикою, таких умов, при яких їм була б полекшена можливість переходу на фабрики. Це є політика, направлена против натурального економічного ходу подій, яка тільки затримає господарчий розвиток країни. Хоч би як старалася державна влада удержати все населення коло землі, це їй не вдасться. Все одно мусить прийти такий час, коли знайти собі засоби до життя коло землі все населення не зможе. Коли не дбати про одно-

часне насадження на Україні фабрик та заводів, між якими заводи сільсько-господарчої промисловости займали до цього часу одно з найголовніших місць, то необхідно виникне потреба дати змогу людям емігрувати зі свого краю, або виходити в чужі краї на строкові заробітки. В таких умовах Україна ніколи б не стала міцною, економічно незалежною державою.

Одночасно з обезземеленням селян можливого спостерегти і другий процес. Більш міцна в економічному відношенні частина селянства, навпаки зміцнює свої позиції, поволи збільшуючи свої земельні участки частково за кошт дрібних селян і частково — розparcelьованих великих господарств. Цей рух в інтересах державного розвитку мусить бути підтриманий. Економічна політика держави в земельнім питанню має бути направлена на те, щоб земельні участки цих хліборобів остільки збільшились, щоб такі господарі мали змогу використати при землі всі свої сили. В господарстві на трьох десятинах господар має змогу працювати коло 50 днів на рік. Ще кілька днів у нього відбирає худоба, чи садок, а решту часу він не має коло чого використати свою робучу енергію. В такий спосіб значна скількість людської енергії на Україні пропадала марно. Частина знаходила приміненя на економіях, при чому, завдяки переповненості села, робітники самі собі збивали ціну, а більшість просто терялась. Через це держава мусить земельною політикою создати такі умови, щоб кожний економічно житєздатний селянин мав можливість і сприятливі обставини для збільшення своєї участку до таких розмірів, де вповні могла б розвинути свою робуча енергія його власна і його родини. З другого ж боку, для того селянина, що не видержує боротьби і обезземелюється, мусять бути, відповідною економічною політикою, создані умови, полекшуючі перехід на фабрику, бо життя такого безземельного, чи малоземельного господаря до війни було багато гірше, ніж фабричного робітника. Таким чином земельна політика в Українській Державі мусить провадитись не сама по собі, а в тіснім звязку з економічною політикою взагалі.

Підходячи до земельної справи з тими вимогами, щоб розрішення її утворило можливість як найбільшого зросту економічної міці країни і як найшаршого розвитку

Її виробничих сил, Союз Хліборобів України вважає, що стремління розпарцелювати за всяку ціну всі капіталістичні сільські господарства, матиме своїм наслідком тільки зубожіння краю, упадок міст і занепад на довгий час економічного життя взагалі. Різні роди промисловости, зв'язаної з сільським господарством, не тільки не будуть розвиватись, а навпаки підупадуть. Йомкість праці нашої країни зменшиться, себ-то зможемо знайти собі приміненя значно менша скількість робучих рук. Велика скількість енергії буде взагалі пропадати марно, бо коли при розділі в середньому прийшлося б на кожне господарство 4—6 десятин, то такий господар у себе не буде мати коло чого весь час працювати, а на стороні приложити рук не знайдеться де. Зменшиться експортна сила країни, будуть хорі фінанси, бо, з одного боку не буде валюти, а з другого — буде дуже малою податкова здібність населення. При слабости фінансової системи держава не матиме чим оплачувати закордонних машин і взагалі продуктів заграничної промисловости, а в наслідок цього спиниться розвиток місцевих продуктивних сил. Україна може повернутись в звичайну колонію, чиюсь сферу впливів, навіть тоді, коли б її були предоставлені де-які політичні права.

Кожний тверезо думаючий український патріот ні на хвилину не мусить випускати з під уваги, що без економічної самостійности політична незалежність неможлива. В найлпшому випадку це була б держава, в якій голова і різні міністри були б ставлениками других держав, та комерційних консорціїв і вели б не українську політику, а політику тих, на кого вони спираються. Ця небезпека є тим більше грізною, що в наслідок революції подавляюча більшість капіталістичних сільських господарств розруйнована. Дуже невелика скількість власників зможе, або схоче наново одбудовувати господарство. Не буде прибільшеним припущеня, що, незалежно од законодавства, більш як 60% приватно-власницьких земель буде запропоновано на продаж. Як тільки не знайдеться змоги поставити певних границь парцеляції, то Українська Нація попаде в велику небезпеку. Вся увага мусить бути звернена на те, щоб певна і якомога значніша скіль-

кість земель перейшла, в установлених відповідними нормами, кусках, до нових, економічно дужчих власників.

Загально кажучи, земельна реформа мусить мати своєю метою утворення численної і економічно-життєздатної класи заможних хліборобів з одного боку, і утримання в цілості тих капіталістичних участків, відповідаючого інтересам держави розміру, які способом культурного ведення господарства утворили б можливість розвитку, звязаної з хліборобством промисловости, а також і підняли б продуктивність хліборобської праці. Малоземельний хлібороб, що має лихий інвентарь, одержує на своїй землі пересічно вдвоє менше, ніж дає земля в культурно веденім господарстві. Коли прийняти під увагу, що, по розрахунку Проф. Чупрова, при обробітці десятини в капіталістичнім господарстві, 60—80% видатків падає на заробітну платню, то виявляється, що робітник заробляє на капіталістично оброблюваній десятині більше, ніж середній хлібороб коло своєї власної. При посіві бураків, десятина забирає 120—140 робучих днів, і тут це явище виступає ще більше наочно*). Взагалі ж постановка тут на еміграції, питання в площу скільки кому дати десятини і скільки у кого взяти, викликає тільки ослаблення національного ентузіазму і роспошення сила, а ведмідь, шкуру якого ділять, гуляє в лісі.

До цього часу розрішення земельної справи розглядали як панацею, універсальне лікарство проти всіх хвороб суспільного організму. Де-який час панувало навіть переконання, що соціалізація, або націоналізація, утворюють для суспільного господарства ідеальні умови розвитку і осчастливляють все населення. Тепер вже про це немає чого поважно розмовляти. Непридатність цих рецептів і навіть невідповідність їх психіці широких хліборобських мас, довело само життя, на жаль тільки дуже дорогою ціною, ціною повної руїни не тільки економічного, а навіть культурного життя. Виявилось, що порушення приватної власности не тільки нікого не збогатило, а навпаки, довело край до повних злиднів. Витвори-

*) Хто цікавиться, може ознайомитись більш докладно з цими обчисленнями в книжці Проф. В. Косієвського „Записка по аграрному вопросу“.

лися такі умови, що навіть той, хто хотів би працювати, не може, бо раз основні підвалини здорового суспільного життя, як приватна власність та свобода господарчої ініціативи одиниць порушені, то ніхто не має певности, чи він скористає сам здобутками своєї праці, чи ці здобутки будуть у нього одібрані. Всяке життя, всякий розвиток, як в огранічнім царстві, так і в суспільности, вимагає сталих умов, в яких би вони переходили. А спроби міняти довільно ці основні закони можуть тільки спинити самий розвиток і внести руїну, як це ми бачимо на долі своєї землі.

* * *

Союз хліборобів надає дуже велике значіння способу постановки фінансової справи в Українській Державі та державній політиці в економічних питаннях. Україна може скористати великим досвідом других новоутворених держав і не повторити тих помилок, що зробили їх уряди. Питанням життя буде для України поставити свою валюту і вжити неймовірних зусиль до того, щоб удержати її на відповідній висоті і уникнути вихань курсу. Найголовнішою передумовою цього буде повна незалежність емісійного банку від державної скарбниці. Фінансове відомство мусить виробити бюджет зробити все можливе, щоб різниці між сумою державних прибутків та видатків цілком не було, або щоб вона була як найменша. Для цього мусять бути підняті всі податки наскільки тільки дозволить податкова здатність населення. Державні підприємства—почта, телеграф, залізниці, порти, мусять бути так проваджені, щоб вони не давали збитку. Для всяких інвестицій, ремонту і т. д. мусять бути знайдені засоби шляхом позик, продажу другого державного майна і т. д., а ні в яким разі не випуска нових банкнотів.

Державний апарат, оскільки можливо, мусить бути простим і дешевим, щоб він не лягав тягарем на суспільний дохід і працю населення. В цім питанню не слід захоплюватись взірцями з других держав особливо західних. Там з огляду на присутність великої кількості капіталів і далеко ідучого поділу праці, продуктивність праці на кожного громадянина значно вища. Коли на певній території більше прироблено, то очевидно і по-

даткова здатність населення вижча, і таке населення може оплатити і більш складний та дорогий державний апарат. Всі молоді держави і революційні уряди старих держав захоплювались удосконаленими адміністративними апаратами, не звертаючи уваги на їх кошт і приводили до того, що покриття коштів урядування треба було шукати у випуску нових мас паперових грошей, а це мало своїм наслідком все більший упадок валюти.

Продовольча поміч населенню цілком не мусить входити в круг діланя уряду, бо на Україні продовольчої справи в тім розумінню, як на Заході та в Росії цілком немає. Так само держава мусить до мінімуму обмежити свою діяльність по суспільному забезпеченню аж до того часу, поки державне життя твердо не устанеться. Державно-фінансові органи мусять мати право контролю над бюджетами земель і міст та дбати про переведення там тих самих принципів, що і в державних фінансах. В земськім урядуванню яко мога більша частина податкових тягарів (дорожня справа, опалення шкіл, земська почта і т. д.) мусить до оздоровлення державного життя виконуватись шляхом натуральних повинностей. В цих питаннях не слід легковажити самих найменших дрібниць, твердо памятаючи, що поки не буде твердо усталена справа валюти, економічне життя буде носити нездоровий торговельно-спекулятивний характер і всяке нове будівництво в області промисловости буде неможливе.

Ці самі цілі оздоровлення господарчого життя мусить переслідувати і економічна політика держави. Всякі спроби регламентації внутрішнього економічного життя мусять бути одкнуті, як такі, що вже виявили свою шкідливість. Держава мусить стремити тільки до сознання в середині краю певних економічних умов, сприяючих тому, чи іншому напрямку економічного розвитку і цілком одмовитись від таких способів, як заборони, або перебрання певних галузів промисловости в свої руки. Державна влада в слабо розвинутих країнах вже неоднократно довела свою слабкість в справі приватного господарювання особливо в перехідні часи.

Державна політика в закордонній міньбі мусить стремити до можливо більшого підняття експорту країни, бо тільки від його розмірів залежить розмір довозу. Дові-

мусить бути регульований, при чому державна влада має сприяти довозу в країну тих виробів чужої промисловости, що служать до дальшого виробництва, як машини, знарядя. Довіз продуктів споживання особливо не першої потреби, або річей збитку мусить бути значно обмежений, позаяк вони безповоротно споживаються, не приносячи країні ніяких нових вартостей. Оскільки наш вивіз був би в перші часи дуже слабкий, то й довіз цих річей необхідно було б припинити, щоб не ослаблювати нашої покупної здібности за кордоном. Загалом кажучи фінансова політика України мусить кермуватись принципом як найбільшої економії, а економічна політика в ширшій розуміню мати своєю метою як найбільшу свободу приватної ініціативи, і як найширший розвиток продуктивних творчих сил самого населення.

*

*

В справі робітничої політики і робітничого законодавства, Союз Хліборобів України стоїть на ґрунті признання всіх домагань робітничої класи, оскільки ці домагання стремлять не до перетворення революційними способами сучасного нам суспільно-економічного устрою в соціалістичний чи комуністичний, а до поліпшення становища робітників в рамках існуючого в Західній Європі та Америці і єдино можливого у нас ладу. Позаяк Союз Хліборобів України стоїть на ґрунті класової організації Української Держави, то він вважає зорганізованість робітничої класи України одною із передумов існування Української Держави. Союз вважає допустимими всі способи класової боротьби, які не можуть мати своїм наслідком повалення Української Держави, або значне її ослаблення. Право страйків, право домагатись регулювання взаємовідносин з підприємцями шляхом фабричного законодавства і т. д., Союз вважає легальними способами боротьби. Розуміючи Українську Державу, як продукт співробітництва всіх клас, кожда з котрих несе певну функцію в Державнім життю, а з огляду на це, має і моральне право вимагати задоволення своїх інтересів, Союз гадає що класа робітнича мусить мати від держави урегульоване соціальне забезпечення, розуміючи його в тих

формах і в тих розмірах, як це ми бачимо в державах Західної Європи.

* * *

В колах Українського суспільства дуже багато спорів присвячується справі „орієнтації“. До всякої політичної сили, що так чи инакше проявляє себе на політичній обрії неодмінно всі підходять з питанням, якої вона „орієнтації“. Справа набрала такого характеру, що політичне значіння кожної групи, партії чи окремого діяча оцінюється тільки в залежності од того, на кого вони хочуть опиратись в своїй діяльності. Все це примушує Союз Хліборобів України висловити в цій справі свої погляди.

„Орієнтацією“ серед політиків на Україні (без огляду на їх національну приналежність) називається спосіб знайти собі по за межами України союзника, запевнити його в своїй безмежній відданості, і, одержавши в той спосіб його ласкаву допомогу, захопити з тею допомогою владу над своїми земляками*) які, зрозуміло, також мають свої „орієнтації“. В такий спосіб одна частина наших земляків схиляється до думки, що треба йти з Польщею проти Москви, другі знов гадають, що треба з'єднавшись з Московщиною, валити Польщу, треті держаться переконання, що треба заінтересувати міжнародний капітал в наших природних багатствах, і тоді цей капітал, зацікавившись Україною, допоможе матер'яльно її будові. Єсть такі, що орієнтуються на сили світової революції, інші ждуть німців і т. д. При таких стані кожда група, дійшовши до влади, очевидно в своїм груповім інтересі мусить нищити тих своїх земляків, що мають інші „орієнтації“.

Союз тримається теї точки погляду, що такий напрямок політичного думання та політичної діяльності, і постановка питання нашого національного визволення в таку площу тільки шкодить справі Української Державности, бо направляє енергію кожного українського громадянина на пряме чи посереднє знищення своїх земляків

*) Вячеслав Липинський. Листи до братів-хліборобів. Хліборобська Україна, другий збірник.

инших „орієнтацій“. Такого взаємного винищення навіть „вирізування“ ми вже мали досить, протягом історії, одна-
че, як відомо, в наслідок цього Українська Держава не
повстала. Ні Московщина, ні Польща, ні міжнародний
капітал, ні Німечина нам держави будувати не будуть
і їй не збудують, вже хоч би через те, що ні одні ці по-
літичні сили ніяка Україна не потрібна. Їм потрібне
тільки утворення на наших теренах певних сприяючих для
них політичних та економічних обставин, а це далеко не
завжди може сходитись з нашими національними стрем-
ліннями. Коли внутрішні державницькі стремління в населе-
ню нашої території будуть слабкі і заглушені стремління-
ми до державности ворожими, то держава не повстане,
навіть при найбільш сприяючих міжнародних обставинах
і найширшій допомозі зовні. Навпаки-ж коли воля до
держави в самім населеню буде велика і виявиться з'ор-
ганізовано, то трудно показати в сучасних умовах таку
силу, яка могла-б перешкодити здійсненню ідеї Українсь-
кої Державности. Коли ми до цього часу не маємо влас-
ної держави і примушені тинятись по еміграції, або тер-
піти знущання тимчасових переможців, то причина цього
лежить на десь за нами, а в нас самих, в нездатности
і в шкідливім напрямку політики всіх тих, що до цього
часу держали стерно української державної справи. Бага-
то більше користи справі принесе — добре над цим за-
думатись, ніж силкуватися знайти виправдання в несприя-
ючих політичних обставинах, бо обставини будови Укра-
їнської Держави були значно ліпші, ніж, наприклад, Поль-
щі, Фінляндії, Надбалтийських Держав і т. д.

З огляду не сказане, Союз головну вагу своєї „орієн-
тації“ покладає в цілком иншу площу, ніж демократична
та соціалістична частина нашого суспільства. Провідним
мотивом нашої загально-українсько „орієнтації“ мусить
бути об'єднання, коло ідеї Української Державности всіх
політичних сил, що мають чинність, або взагалі можуть
проявитись на Україні. Що тільки гасло Української
Державности може об'єднати найбільш могутні, а зна-
чить і рішачі сили, це зрозуміло, бо ніякий громадянин
і ніяка класа не згодиться на жертви, та й ніхто не має
морального права цих жертв вимагати, во ім'я інтересів
другої класи, групи чи протилежної „орієнтації“. Жертв

можливо вимагати (і всяка державномисляча верства суспільства на них піде) тільки во ім'я інтересів цілості, інтересів держави, яка являється справою всіх і для всіх однаково цінна. Таким чином „орієнтація“ Союзу Хліборобів України—це організація та взаємне-порозуміння всіх клас і різних верств суспільства во ім'я суверенної Української Держави. Коли-ж зійти з цього ґрунту і базувати Українську Державність на силах зорнішніх, то зараз же всі громадяни України стануть вважати один другого агентами Польщі, большевизму, „жидо-масонського“ капіталу, царської Росії, и т. д. і справа неминуче мусить скінчитись боротьбою і взаємним винищуванням.

Безперечно, що політика шукання орієнтації зовні далеко лекша, бо вона „звільняє політиків України від тяжкої внутрішньої, організаційної, будуючої, політичної праці, яка совсім зайва там, де завдання політично зорганізувати рідну землю і рідну націю покладається відповідною орієнтацією на ту чи іншу політичну силу“ *) але така політика ніколе не приведе до цілі. Вона не тільки приносить шкоду, дійсній державности, як бачимо з історії, а приводить край до повної пустині, по якій гуляють представники різних взаємно себе винищуючих „орієнтацій“.

Багато важча є друга дорога—дорога організаційної роботи. Вона вимагає великого напруження сил та великих жертв, вона може викликати навіть цькування юрби, що завжди кидалась з одної крайности в другу, через це вимагає міцного духу і витривалости в поглядах, але вона з певністю приведе до поставленої цілі. Що на Україні подавляюча більшість сил за суверенну державність говорити нічого. Стоїть тільки досконало зорганізувати нашу найбільш численну хліборобську верству населення себ-то всіх працюючих коло хліборобського виробництва, і вона одна змогла-б перевести в життя справу Української Державности, навіть коли-б всі інші внутрішні політичні сили були ворожі. Але-ж інші класи і верстви суспільства також не мають протилежних державности інтересів і стремлень. Переживши муки царського та

*) В. Липинський, там-же.

большевицького абсолютизму і руїни, всі тепер відчувають і розуміють, ціну власної, добре устроєної держави.

З огляду на розбіжність політичних стремлень різних позакліборобських клас і груп, а також їх порівняно малочисленність і слабкість, а крім того впливаючу з характеру їх діяльності малу зв'язаність з землею, Союз Хліборобів України стоїть на переконанню, що „тільки Українська класа хліборобська в стані власною силою і власним авторитетом політично zorganizувати і національно об'єднати нашу етнографічну масу, тоб-то сотворити Українську Державу та Українську Націю“.

Але в своїм стремленні з'організувати всіх хліборобів, як базу Української державности і як ядро, коло якого згуртуються інші класи та верстви населення, Союз Хліборобів України не тільки далекий, але навіть ворожий до думки відбудувати диктатуру хліборобської класи, бо Нова Україна, до якої він стремить не має бути державою якої небудь класи. Вона мусить бути справою всіх клас та внутрікласових національних і інших груп, гарантуючи їм свободу розвитку та забезпечення їх справедливих класових та групових інтересів.

*

*

Союз Хліборобів України не вдається в передчасні подобиці, політичної програми і вважає їх не тільки зайвими, а навіть почасти шкідливими до того часу поки не опанована і не оборонена територія. Тепер же увага всіх українців разом і кожного зокрема мусить бути звернута на організацію сил для цієї великої мети. До всіх представників нашої хліборобської, економічно і чисельно найсильнішої класи, од zorganizованості якої залежить в великій мірі наш будучий лад і порядок, а також і наша доля при всякім державнім ладі на Україні, ми звертаємось з закликом об'єднатися в Польщі в Союз Хліборобів України, який стоїть в контакті з українськими хліборобськими організаціями в других державах. Наш програм полягає в єдинім пункті:

1. Зорганізувати хліборобів України для сотворення в хліборобській класі міцної опори Української Державности, для мирного розрішення внутрікласових проти-

лежностей, для оборонн інтересів хліборобської праці зовні. Для ближчих часів, поки ще незакінчена революція і не закінчена боротьба Українського народу за свою Державу, завданням союзу буде допомогти народові збудувати незалежну, суверенну Українську Державу в традиційних на Україні формах і на слідуєчих за-
садах:

а) заведення на Україні спокою і ладу, опертих на правових нормах, прийнятих у всіх цивілізованих країнах;

б) організування праці народньої на основах індивідуальної власности;

в) відбудування зруйнованого революцією і війною державного апарату, приватного і державного господарства, промислу і культурних інституцій;

г) поширення дрібного селяньського землеволодіння і забезпечення найбільшої сільсько-господарчої продукції.

Всякий хлібороб, чи громадянин, почувуючий себе звязаним культурою і світоглядом з хліборобською класою, всяка хліборобська організація, як політична, так і професійна без огляду на її політичні та національні форми, коли їм дорогий добробут і спокій теї землі, де вони родилися і вирости, нехай вступає в Союз Хліборобів України і всіма силами піддержує його працю.

Представників же других клас Українського Народу ми закликаємо до засновання своїх міцних класових організацій і до вступлення з нами в контакт і співпрацю під одним всіх нас об'єднуючим гаслом: Лад і порядок в Правовій, Суверенній, Незалежній, Національній Українській Державі, збудованій на підставі міжкласового компромісу на Українській етнографічній території.

СОЮЗ ХЛІБОРОБІВ УКРАЇНИ.

СКЛАД ВИДАНЯ В УПРАВІ СО-
ЮЗУ NOWO-SENATORSKA HOTEL
RZYMSKI 11 == В А Р Ш А В А.
